

Isparta'da Bulunan Beş Karamanlıca Kitabenin İncelenmesi

Doğan DEMİRCİ*

ÖZET

Zamanla, Anadolu'da yaşayan Yunanlıların bir bölümü, bazı Türk geleneklerini benimseyip Türkçe Dilini öğrenmişler ve yazılarını Yunan Harfleri ile Türkçe olarak yazmışlardır. Bu topluluğa *Karamanlı* veya *Karamanlılar* denmiştir. Karamanlılar Anadolu'daki Ortodoks Hıristiyanlardı. Özellikle Karaman, Konya, Kayseri, Nevşehir, Antalya, Isparta, Burdur, Aydın vb. şehir ve bölgelerde yaşadılar. Yunan alfabesiyle yazılmış Karamanlıca en erken eserler, 16'ncı yüzyıldan itibaren görülür; matbaanın devreye girmesiyle 17, 18 ve 19'ncü yüzyıllarda yayımlanan eser sayısı oldukça artmıştır. Günümüzde, Orta Anadolu'da; evlerin duvarları, kilise, mezar taşı, çeşme, hamam vs. gibi bazı yapılarda Yunan harfleriyle yazılmış Karamanlı Türkçesi kitabelere rastlanır. Karamanlı Rumları Lozan antlaşması gereği nüfus mübadelesine tabi tutularak 1924 yılında Yunanistan'a gönderilmiştir. Şimdi nüfusları yaklaşık üç milyon kadar olan bu insanların torunları, hala Yunanistan'da hayatlarını devam ettirmektedirler.

Anahtar Kelimeler: *Karamanlıca, Kitabe, Gayrimüslim, Gelenek, Eser, Anadolu*

Review of Five Caramanian Inscriptions in Isparta

ABSTRACT

Over time, part of the Greek population who lived in Anatolia adopted some Turkish traditions and learned the Turkish language and wrote their texts in Turkish with Greek letters. These people are called Caramanian or Caramanlis. Caramanians were Orthodox Christian in Anatolia and lived in particular in certain cities and regions in Anatolia, for instance Karaman, Konya, Kayseri, Nevşehir, Isparta, Antalya, Burdur and Aydın, among others. Early Caramanian printed works are seen starting from the 16th century and in the 18th and 19th centuries, the number of printed Caramanian works increased. Today, Turkish inscriptions with Greek letters are encountered on house walls, churches, tombstones, fountains, baths etc in various parts of Central Anatolia. The Caramanians were sent to Greece in 1924, in the population replacement of the Lausanne Peace Treaty. The descendants of these people number approximately three million now in Greece.

Key Words: *Caramanian, Inscription, Non-Muslim, Tradition, Work, Anatolia*

---

* Yrd. Doç. Dr., SDÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi, dogandemirci@sdu.edu.tr

Giriş

Kaynaklarda Isparta, Karamanlı Rumlarının yaşadığı iller arasında sayılmaktadır.¹ Karamanlı Rumlarına ilişkin yapılan incelemelerde, Karamanlıca dediğimiz Yunan harfleriyle Türkçe olarak yazılan yazma ve basma eserlerin yanı sıra taş kitabelerin sayısının sınırlı olduğu görülmektedir. Hatta Karamanlı Rumlarının yaşadığı bölgelerin ve bıraktıkları eserlerin tam olarak bilinmemesi, bir kısım kitabelerin günümüze ulaşmaması, bu topluluğun kimliğinin halen araştırmaya muhtaç olduğu konusunu gündeme getirmektedir. Bu nedenle daha fazla araştırma yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Bu makalenin yazımının bir nedeni; Isparta'da bulunan beş Karamanlıca kitabeyi bilim dünyasına tanıtmak ve bu konuda var olan bilgilerin üzerine biraz daha katkı sağlamak amacı taşımaktadır. Isparta İl Merkezi'nde bulunan beş kitabeden dördü Isparta Müzesi'nin arka bahçesinde sergilenmektedir. Bunlardan birisi merkez Doğancı Mahallesi'nde yer alan Aya Yorgi Kilisesi'nin kitabesidir. Diğer üçü mezar taşıdır. Beşincisi ise bir yapı kitabesi olup, Isparta Merkez Turan Mahallesi'nde bulunan Hasan Çoban'a ait evin batı duvarındadır.² Isparta İl Merkezi'nde bulunan dört Karamanlıca kitabeden ikisi ile ilgili yayın yapıldığı görülmüştür. Kilise kitabesinin Araştırmacılar Necati Demir tarafından incelendiği anlaşılmaktadır.³ Hasan Çoban evinin batı duvarında bulunan kitabeden Isparta'da bulunan Gayrimüslim Evleri ile ilgili bir çalışmada bahsedilmiş ancak genel olarak bu yönüyle incelenmemiştir.⁴ Bu beş Karamanlıca kitabe günümüze kadar gelebilen ve ele geçenlerdir. Belki de pek çokları günümüze ulaşmadan kaybolmuşlardır. Bu nedenle söz konusu kitabeler, Isparta'daki Karamanlı Rumlarının varlığı ve yoğunluğu açısından bir fikir verebilecektir.

1- Anadolu'daki Yaşayan Karamanlı Rumlarının Kimlikleri ve Karamanlıca Konuşulması

Karamanlıca ya da Karamanlı Türkçesi'nin, genel olarak Anadolu'nun Karaman ya da Kapadokya Bölgesi'nde yaşayan Ortodoks Hıristiyanlar tarafından konuşulan bir ağız olduğu söylenmektedir.⁵ Bazı araştırmacılara göre bu dili konuşanların Anadolu'daki Türkleşmiş Rumların veya diğer bazı araştırmacılara göre de İslamiyet'ten önceki dönemlerde Anadolu'ya gelerek Hıristiyanlığı benimsemiş Türkler olduğu ifade edilmektedir. Karamanlı Türklerinin genelde Türkçe isimler taşıdıkları görülmektedir.⁶

Araştırmacılar Aristotelis Kourtidis; Rumların Türkçeyi öğrenmelerini, Anadolu'nun fetih tarihine kadar götürmektedir. Türkçe dilini öğrenen Rumların bu dili kendi aralarında iletişim aracı olarak kullanmaya başladıklarından ve Türkçenin kolay telafuz edilmesi nedeniyle kiliselerde İncillerin, Apostolos, Profities, Hairetismo

¹ Hayrullah Kahya, "Karamanlıca Bir Esere Göre Arapça ve Farsça Kelimeler", *Turkish Studies*, S.3/3 İstanbul, 2008, s.481

² Ev, Turan Mahallesi, 2218 Leylak Sokak, No:8 adresinde, tapununun 60 Pafta, 438 Ada, 11 Parselde yer almaktadır.

³ Necati Demir, "Türkiye'de Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabeler ve Karaman Türklerinin Dili", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, S. 2, München, 2010, s. 10.

⁴ Doğan Demirci, *Isparta Evleri*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları no:7, Isparta, 2011, s.60.

⁵ Evangelia Balta, "Karamanlıca Kitapların Dönemlerine Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması", *Miitefferika Dergisi*, S.13, Yaz, İstanbul, 1998, s.3.

⁶ Mehmet Aydın, "Türk Ortodoks Hıristiyanları ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Kuruluşu", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 8, Konya, 2009, s.11.

gibi duaların Türkçe okunmaya başladığını, erkekler için Karagöz, Turfanda, Murat, Sümbül, Durmuş, Aslan, kadınlar için Kıymat, Nazlı, Mayısgülü, Gülistan ve Güllü gibi isimlerin konulduğundan söz etmektedir.⁷ Yine aynı kaynakta ikisi Burdurlu olan Pisidialı pek çok gencin başlarında fesleriyle öğretmenlik mesleğini öğrenerek memleketlerinde yapmak üzere Atina'ya öğretmen okuluna gönderilmelerinden bahsedilmektedir. Bu Rum gençler Yunancayı bilmediklerinden eğitimlerini tamamlayamamışlardır. Rumların konuştuğu bu lehçeye Küçük Asya lehçesi denildiği de belirtmektedir.⁸

Evangelia Balta'ya göre Karamanlıca konuşanlar; Rum Ortodoks dininden olmalarına karşın Türklerden farklı olduklarının ve şu anda yaşadıkları topraklara onlardan önce gelmiş Yunanlılar veya en azından Romalılar olduklarının bilincinde olmayan kimselerdir. Balta, Karamanlıca konuşanların, Kapadokia'nın Bizans'ın doğu bölgesindeki son sınırı olması ve bölgeye Türk kavimlerin egemenliğinin yerleşmiş olması nedeniyle Yunanlı bölge sakinlerinin dillerini ilk unutan topluluk olduğunu açıklamaktadır.⁹ Dolayısıyla yaygın olan bu görüşe göre 1924'e kadar olan topluluğun esas kitlesi Karaman bölgesi sınırları içerisinde yaşayan, göçlerle Anadolu'nun ve Rumeli'nin birçok bölgesine yerleşen Türkçeden başka dil bilmeyen gelenek ve görenekleri de yaşadıkları bölgelerdeki Türklerle aynı olan Hıristiyan Ortodoks topluluğa Karaman kökenli oldukları için Karamanlı, konuştukları ve Türkçe harflerle yazdıkları Türkçeye ise Karamanlıca denmektedir.¹⁰

Bu görüşlerin aksine Anadolu'da Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Bizans Dönemi'nden kalma birçok Türk Boyu'nun görüldüğü bunlardan birisinin de Karamanlı Hıristiyanlarının olduğu söyleyenler bulunmaktadır.¹¹ Bu görüşe göre de Karamanlılar Selçukluların Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra Hıristiyanlığı benimseyen Türklerin olduğu yönündedir. Karamanlılar ve bunların torunları aslen Türk'türler.¹² Yine Karamanlıların 11. yüzyılda Anadolu'da, Karaman, Konya, Kayseri, Isparta, Burdur, Aydın ve Karadeniz gibi şehirlerde Türklerle beraber yaşamlarının yanında, özellikle Toros Dağları'na Bizans tarafından yerleştirilen ve Bizans Ordusu'nda paralı asker olan Türkler (özellikle Peçenek ve Kuman Türkleri boyları) olduğu, daha sonra zamanla Ortodoks Hıristiyan inancını benimsediklerini de söyleyenler vardır.¹³

Bugün dahi dilimiz dedikleri Türkçeyi konuşmalarının yanı sıra gelenek ve görenekleri Anadolu'da yaşamış olan Rum Ortodoks nüfustan ayıran en önemli özellikleri olmaktadır. Anadolu olmaları ve Yunanca bilmemeleri ile

⁷ Aristotelis Kourtidis, "Küçük Asyalıların Dili ve Öğrenme Tutkusu", Çev. Ari Çokona, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Ağustos S.188, İstanbul, 2009, s. 31.

⁸ Kourtidis, a.g.m., s. 32.

⁹ Evangelia Balta, "Karamanlıca Kitapların Dönemlerine Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması", s. 4.

¹⁰ Pinelophi Stathis-Bülent Berkol, "Karamanlıca Kaynakça", *Tarih ve Toplum Dergisi*, s. 11, İstanbul, 1989, s.60.

¹¹ Aydın, a.g.m., s.10.

¹² Janos Eckmann, "Anadolu Karamanlı Ağzlarına Ait Araştırmalar", *I. Phonetica*, AÜ, DTCFD, S. 8, Ankara, 1950, s. 165.

¹³ Mehmet Eröz, *Hıristiyanlaşan Türkler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 1983, s.3. Ayrıca bkz. Hayrullah Kahya-Mustafa Kılıçarslan, "Karamanlıcada İ/E Meselesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.2 / 8, 2009, s. 1.

Yunanistanlılardan ayrılmaktadırlar.¹⁴ Karamanlıları tüm bu özellikleri kadar, yine onları büyük benzerlikler gösterdikleri Müslüman Türklerden ayıran dinleri kimlikleri konusunda bazı Karamanlıların hafızasında bir ikilem yarattığı ifade edilmektedir.¹⁵ Hatta gelenek ve göreneklerde, halk inanışlarında Müslümanlarda olduğu gibi düşünüp uygulandığı, tekerlemelerin söylenip duaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Ürgüp'e bağlı Potamya-Başköy'de kendisiyle röportaj yapılan Ekaterini Evyenidou, köylerinde Rumca konuşulduğunu, köy halkının Türkçeyi de anladıklarını, gerektiğinde de konuşabildiklerini dile getirmektedir. Evyenidou'nun evde Rumca konuşulduğunu belirtmesi bir tarafa, konuşması sırasında ilginç bir noktaya da temas etmiştir. Evyenidou'nun annesi gece yatmadan önce şu duayı etmektedir: *Anam söyledi: Aman Panaiyam, tatlı panaiyam sağdan sola yokla panaiyam. Yoklayasında bekleysin. Hristos efendinin kilitleri başıma yastık. Yattım sağıma döndüm soluma melekler şabad olsun datlı canıma, gümmüş dinime, altın imanıma. Ben de proskinis (?) edeyim gideyim mekânıma* olarak yapılan dua; *Yattım sağıma, döndüm soluma şabit olsun melekler dinime imanıma eşbedüenlailabeillallah ve eşbedüennamuhammedüinresulallah* biçimindeki Müslüman Türklerin de yapmış olduğu dua ile oldukça benzeşmektedir.¹⁶

Karamanlıca dediğimiz Türkçe konuşan ve yazan bu gayrimüslim Karamanlı Türkleri ile Anadolu'daki ikinci dönem Türk beyliklerinden Karamanoğulları Beyliği'nin soylarının binlerce yıl öncesine dayanan ortaklığı dışında bir ilgisinin olmadığı bazı araştırmacılar tarafından belirtilmektedir.¹⁷

2- Karamanlıca Yazılan Yazma Eserler ile Taş Kitabeler

Karamanlıca yazma eserlerin çok eski tarihlere kadar uzandığını görülmektedir. Yunan harfleri ile yazılmış Türkçe kitaplar *Karamanlıdika* olarak adlandırılmaktadır.¹⁸ Karamanlıca ilk metin olduğu söylenen 1584 yılındaki *Gennade Scholarios İtikatnamesi*'nden sonra 1718 yılından itibaren ciddi olarak kitap yazımına başladığı anlaşılmaktadır.¹⁹ İlk Yunan Harfli Türkçe kitabın 1718'de Amsterdam'da çıkmış olduğunu öğreniyoruz. Bu kitap, B. I. isiminde bir papazın, kaleme aldığı bir Hıristiyan ilmihalidir.²⁰ Bu kitaptan hareketle, ilk Osmanlıca kitabın 1729 yılında basıldığı düşünüldüğünde, basımı yapılan Karamanlıca metinlerin basılan ilk Türkçe kitap olduğu söylenmektedir.²¹

Osmanlı belgelerinde *Zımmiyan-ı Karaman* ya da *Karamanîyan* adı verilen bu topluluk, bazı değişiklikler yaparak Yunan Alfabesini kullanmış ve Yunan Harfleriyle

¹⁴ Evangelia Balta, "Karamanlıca Kitapların Önsözleri", çev. H. Milas, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 74, 1990, İstanbul, s.18.

¹⁵ Yonca Anzerlioğlu, "Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 51, s. 183.

¹⁶ Anzerlioğlu, a.g.m., s. 178.

¹⁷ Demir, a.g.m., s. 5.

¹⁸ Evangelia Balta, "Karamanlıca Kitapların Dönemlerine Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması", s.3.

¹⁹ Bu tarihler başka bir kaynakta 1554 veya 1555 olarak farklı rakamlar yazılmıştır. 1718 yılında yazıldığı söylenen Karamanlıca ilk edebiyat örneğinin de İstanbul'da yayınlanan *Gülzar-ı İman-ı Mesîhi* olduğu belirtilmektedir. Bkz. Pinelophi Stathis-Bülent Berkol, a.g.m., s. 60.

²⁰ Eckmann, a.g.m., s. 166.

²¹ Evangelia Balta, "Karamanlıca Kitapların Dönemlerine Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması", s. 5

Türkçe olarak yazmışlardır. 18. yüzyıldan itibaren ciddi anlamda ne yoğun olarak Türkiye ve Avrupa'da bazı yazılı eserler vermişlerdir. Karamanlıca basma eserlerin eski Orta Anadolu ve özellikle Kayseri ve Karaman ağzlarına yakın olduğunu söylenir.²² Yunan Alfabesiyle Türkçe yazılan bu eserler çözülmesi mümkün olmayan bazı meselelerin çözümünde kolaylık sağlayabildikleri için ve o dönemin halk dilini yansıtmaları yönüyle de ayrı bir öneme sahip oldukları düşünülmektedir.²³ Karamanlıca metinlerde geçen Yunanca kelime sayısının binde üçü geçmediği ve kullanılan kelimelerin de, dini kurumlar, resmi kurum ve görevlilerle ilgili oldukları söylenmektedir.²⁴

3- Anadolu'daki Karamanlı Rum Yerleşimleri ve Dini Faaliyetleri

Üzerinde durulması gereken önemli bir konu da Türkçe konuşan Ortodoks nüfusun yoğun olduğu bu bölgede Rumca konuşan köylerin de var olmasıdır. Yapılan araştırmalarda; İç Anadolu'da 81 cemaat içerisinde Türkçe konuşan Ortodoks cemaat sayısı 49 olarak tespit edilirken, Rumca konuşanların sadece 32 cemaat olduğu tespit edilmiştir. İç batı Anadolu'da ise yine 19 yerleşimden 14'ü Türkçe, 5'i Rumca konuşmaktadır. Buna karşılık Antalya ve civarında var olan 6 yerleşim yerinin tamamı ise o dönemde Türkçe konuşan Ortodokslardan oluşmaktadır.²⁵

El yazması ve baskı eserlerin yanı sıra İç Anadolu'da Karamanlıca yazılmış taş kitabelere rastlanılmıştır. Bazı araştırmacıların yaptığı incelemelerde; Karamanlıca olarak adlandırılan bu kitabelerin genellikle Konya, Niğde, Kayseri, Ankara, Mersin, Isparta, Antalya, Nevşehir, İstanbul, Tokat, Ordu, Zonguldak illerinde dinî ve sivil yapılar, ev eşyaları ile mezar taşları üzerinde bulunduğu bir kısmının kaybolduğu ya da okunamaz hale geldiği, bazılarının ise hala yerlerinde in-situ durumunda olduğu belirtilmektedir.²⁶ Nevşehir ve civarında bu tarzda yazılmış kitabelerin daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır.²⁷ Tespit edilebilenlerin ise yazılış tarihleri, 18. yüzyıldan itibaren başlayarak, 20. yüzyılın başlarına yani mübadele yıllarına kadar sürmektedir.²⁸ Karamanlı Rumları, mübadele tarihi olan 1924 yılından sonra göç ettikleri Yunanistan da çok sayıda da olsa bazı eserler verdikleri öğrenilmektedir.²⁹

20. yüzyılın ilk çeyreğinde, Türk-Ortodoks olarak bir Patrikhane kurulmasına ilişkin bazı çabaların sarf edildiği hususu kayıtlarda yar almaktadır. 1922 yılında Kayseri'de kurulan Türk-Ortodoks Patrikhanesi'nin varlığını Fener-Rum Patrikhanesi'nin kabullenmediği ama buna rağmen bazı illerden atamaların yapıldığı,

²² Semavi Eyice, "Sallaville, Sévérien – Eugène Dalleggio, Karamanlıdika, Yunan Harfleri ile Türk Dilinde Basılmış Kitapların Analitik Bibliyografyası 1", 1584-1850", *Belleten*, C.16, S. 102, TDK, Ankara, 1962, s. 373

²³ Hayrullah Kahya, "Grek Harfli Osmanlı Türkçesi Bir Eser: İspat-ı Mesihîye Üzerinde Dil İncelemesi", *Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2003, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. iii.

²⁴ Fehmi Dinçer, "Karamanlı Türkler ve Karamanlıca Üzerine", <http://blog.milliyet.com.tr/fehmidincer>, 13.11.2007.

²⁵ Anzerlioğlu, a.g.m., s. 176.

²⁶ Demir, a.g.m., s. 4.

²⁷ Sacid Pekak, "Kappadokya'da Post-Bizans Dönemi Dini Mimarisi1: Nevşehir ve Çevresi", *Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara, 1998, s. 2, 4, 14.

²⁸ Demir, a.g.m., s. 4.

²⁹ Stathis-Berkol, a.g.m., s. 60.

Türk-Ortodoks Patrikhanesi'ne bazı büyük illerden üye ataması yapılırken Isparta'dan Yanko Biyaslıoğlu'nun aza olarak atandığını görmekteyiz.³⁰

1923 Lozan Antlaşmasına gereğince Türkiye'de yaşayan Karamanlılar, Rum sayılarak zorunlu nüfus değişimine tabi tutulmuşlardır. Büyük bir bölümü hiç Rumca bilmeyen Karamanlılar Yunanistan'daki yaşama kültürel uyum sağlamakta ciddi zorluklarla karşılaşmışlar ve yakın yıllara kadar evlerinde Türkçe konuşmaya devam etmişlerdir. Sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte birkaç milyon civarında oldukları tahmin edilmektedir. Son yıllarda iki ülke arasındaki göç gelişlerin kolaylaşması Karamanlı Türklerin Türkiye ve Türkiye'deki insanlarla ilişkilerini devam ettirmelerini sağlamıştır. Günümüzde Yunanistan'ın değişik şehirlerinde yaşayan bu insanların zaman zaman eski köylerini ziyarete etmeleri, *Dedelerin Barışı* gibi başlıklarla ulusal gazetelerde yayınlanmaktadır.³¹

4- Karamanlı Türkçesi ve Okunuş Biçimleri

Karamanlı Türkçesi metinlerinde geçen Yunanca Harflerin Türkçe yazılış biraz farklılıklar göstermektedir. Karamanlıca yazıları okumak için bunların bilinmesi yazının anlaşılmasını daha da kolaylaştırmaktadır. Bununla ilgili bazı makaleler yazılmış ve makalelerde harflerin okunuşları verilmiştir.³²

<u>Latin Harfleri</u>	<u>Grek Harfleri</u>
Büyük/Küçük	Büyük/Küçük
A/a	A/α (aksanlı şekillerine bk.)
B/b	Π'/π' (üstü noktalı)
C/c	ΔZ/δζ
Ç/ç	ΤΖ/τζ
D/d	Δ/δ
E/e	E/ε (aksanlı şekillerine bk.)
F/f	Φ/φ
G/g	Γ/γ, Κ/κ (küçüğü üstü
noktalı)	
Ğ/ğ	Γ/γ, γχ (başka metinlerde)
H/h	Χ/χ
I/ı /ı,	H/η (aksanlı şekillerine bk.)
İ/i	I/i, ι ve η (aksanlı şekillerine bk.)
K/k	K/κ, ξ, x, 'x
L/l	Λ/λ
M/m	M/μ
N/n	N/ν; Γ ve ΓΓ (başka metinlerde)
O/o	O/o (aksanlı şekillerine bk.), ου
Ö/ö_	O~/o~, ιo, ω (başka metinlerde)

³⁰ Aydın, a.g.m., s. 16.

³¹ Hayrullah Kahya, "Yonca Anzerlioğlu, Karamanlı Ortodoks Türkler", Phoenix Yayınları, Ankara, 2003, 376 s.", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.1/4, İstanbul, 2008, s. 648.

³² Mehmet Hazar-Oğuz Özdem, "Grek Asıllı Karamanlı Türkçesi'nin Kullanımı Üzerine", Ed: Prof. Dr. Atabey Kılıç-Sibel Üst, *Turkish Studies*, S.3/6, Ankara, 2008, s. 340.

P/p	Π/π
R/r	P/ρ (küçüğün kuyruğu sağa kıvrık)
S/s	Σ, C/σ, ς, ζ
S/s	Σ'/σ' (üstü noktalı),
T/t	T/τ, θ
U/u	Oυ/ov (aksanlı şekillerine bk.), ιου, τυ, γ (alt kıvrım halka şeklinde açık)
Ü/ü	OY/oy, ιoy, τυ, γ
V/v	β/β
Y/y	Γ/y
Z/z	Z/ζ, z.

Karamanlıca eserlerin hem dili hem de imlası açısından homojen bir yapıya sahip olmadığı, çoğu tercüme olan bu kitapların imlâ ve dil özellikleri mütercimlerinin dil ve imlâ anlayışlarını yansıttığı ifade edilmekte, Mütercimlerin aynı eğitimi almamış olmalarının yanında farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda yaşamış olmaları onların kendi aralarında bir birlik oluşturamamalarının sebebi olduğu vurgulanmaktadır.³³

5- Isparta İli'ndeki Rum Nüfus ve Karamanlıca Kitabeler

Isparta'da günümüze kadar gelebilen beş adet Karamanlıca kitabe okunduğu zaman Rum aksanıyla ve herkesin anlayabileceği sade bir dille yazıldığı anlaşılmaktadır. Diğer yayınlardaki kitabelerle karşılaştırıldığında, harflerin telaffuzlarının aynı olduğu görülmektedir. Yine de Isparta'da bulunan Karamanlı Rumlarının taş kitabelerinin, diğer yörelere oranla daha sade ve anlaşılır bir dille yazmış olduklarını söyleyebiliriz. Isparta'nın yakın tarihine bir göz atacak olursak 19. Yüzyılda, il merkezinin altı mahallesinde Rum nüfusun mukim olduğu görmekteyiz. Bir mahallesinde de Ermeniler mukim durumdadır. Bunun dışında Eğirdir İlçesi ve Nis Adası'nda yaklaşık 800 kadar Rum yaşamaktadır. Hicri 1288 -1289 (M. 1872 -1873) yıllarında Isparta'da yapılan emlak ve nüfus sayımına göre Isparta Merkez Kazası, köyleriyle birlikte, 41 mahalle, 27 köy ve 6660 hane olup, nüfusu:

14.151'i kadın, 13.905'i erkek 28.156 Müslüman,
2.163'ü kadın 2.239'u erkek 4.402 Rum (Ortodoks),
206'sı kadın 346'sı erkek 552 Ermeni,
olmak üzere cem'an 33.110 kişiden ibarettir.³⁴

Bu rakamlardan Isparta'daki Rum nüfusunun hiçte azımsanmayacak derecede olduğunu görmekteyiz. Isparta'daki Rumlar Türkçe konuşmaları ve İslam gelenek ve göreneklere benimsemiş olarak Isparta halkıyla çok uyum içerisinde yaşamışlardır. 19. yüzyılda bir Ispartalı olarak Isparta'da yaşamış ve Isparta Mebusluğu yapmış olan Süleyman Sami Böcüzade Isparta halkından bahsederken;

İslâm, Hıristiyan bütün halk Türkçe konuşur, Türkçe okur, yazarlar. Rumların çoğu Rumca bilmez ve Rumca konuşmazlar. Yalnız mektuplarını, defterlerini Rum harfleriyle fakat Türkçe yazarlar. Ermenilerin kendi aralarında ve aileleri arasında daima Ermenice konuştukları,

³³ Hayrullah Kahya-Mustafa Kılıçarslan, "Yunanca-Osmanlıca/Karamanlıca Bir Sözlük: Leksikon Ellinoturkikon", *Turkish Studies*, S. 4/4, İstanbul, 2009, s.730.

³⁴ Süleyman Sami Böcüzade, *Isparta Tarihi*, Serenler Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 5.

*mektuplarını, defterlerini Ermeni harfleriyle ve Ermenice yazdıkları görülür. Bunların çoğu — göçebelikten kalma alışkanlıklarını unutamayarak— mayasız ekme yerler demektedir.*³⁵

Hasan Çoban evinin duvarında monteli kitabe haricinde kalan diğer dört Karamanlıca kitabe Isparta Müzesi'nin arka bahçesinde sergilenmektedir. Bahçede sergilenen bu taşlarından birisi kilise kitabesi, diğer üçü ise mezar taşıdır. Karamanlıca yazılı mezar taşlarının hemen bitişiğinde, üzerindeki yazılı Latince rakamları okunduğunda yaklaşık aynı yıllara ait olduğu görülen Yunanca yazılı bir mezar taşı daha bulunmaktadır. Bu taş Yunanca olduğundan okunduğunda bir şey anlaşılmamaktadır. Yani Yunanca yazılı bu mezar taşını anlayabilmek için Yunanca bilmek gerekmektedir.

Tüm kitabe ve mezar taşları aslında aynı bölgede iki ayrı topluluğun bulunduğu fikrini ortaya çıkarmaktadır. Karamanlıca yazılı iki yapı kitabesi haricinde kalan üç mezar taşından ikisi Isparta'da bulunmuş ve müzeye getirilmiştir. Müzedeki üçüncü mezar taşı müsadere yani zor alım yöntemiyle kaçakçılardan ele geçirilmiştir. Bu mezar taşında ölen kişinin Kayseri İli'nin Erkilet Nahiyesi'nden olduğu yazılıdır. Dolayısıyla bu mezar taşı başka bir ilden getirilerek Isparta'da kaçakçılar tarafından satılmak istenmiş olabilir ya da ölen kişi Isparta'da çalışarak hayatını burada geçirmiş de olabilir. Taşın menşei hakkında sağlıklı bir bilgi bulunmamaktadır. Yani zor alım yöntemi ile gelen bir mezar taşı yakalandığı bölge için tam bir fikir vermemektedir. Üzerinde 24 Mayıs 1887 tarihi okunabilen Yunanca kitabe dâhil tüm kitabelerin çağdaş olduğu ve hemen birbirine yakın tarihlerde yazıldıkları anlaşılmaktadır. Tüm kitabelerin tek yönleri yazılmış, diğer yönleri düzeltilerek bırakılmıştır. Hasan Çoban'a ait evin kitabesi kabartma ve eğreti olarak, diğerleri ise kazıma olarak ve oldukça düzgün yazımla yazılmıştır.

Tarih olarak Aya Yorgi (diğer adıyla Aya İshotia) Kilisesi'nin kitabesi 1860 tarihini, evin duvarındaki kitabe 22 Mayıs 1897 tarihini, mezar taşlarından birisi şahsın ölüm tarihi olarak 1893 yılını göstermekte olup geriye kalan diğer iki mezar taşında tarih kısmı kırık ve parçaları eksik olduğundan tarihleri okunamamıştır. Bahse konu Karamanlıca yazıtların tanımları ve okunuşları aşağıda verilmiştir.

5.1. Kitabelerin Açıklaması

2.15.2003 envanter numaralı kilise kitabesi Isparta İl Merkezi'nde bulunan Aya Yorgi Kilisesi'ne (Aya İshotia) aittir. Kilisenin Karamanlıca kitabesi on iki satır halinde olup, Necati Demir tarafından daha önce incelendiği ve okunduğu anlaşılmıştır.³⁶ Kitabenin satırlarının Yunan harfleriyle yazılışları ve okunuşları aşağıda sunulmuştur;

1. ΠΟΥ ΣΕΡΙΦ ΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΕΚΚΛΗΙΑΣΗ
ΕΒΒΕΛΛΑ

Pu serif Eisodia tes Panagias ekklesiası evvella

2. ΑΛΛΑΧΟΥ ΑΖΙΜΟΥΣ ΣΑΝΗΕ ΣΑΝΙΕ
ΒΑΛΙΤΕΟΥ ΑΛΛΑΧΗΤ

³⁵ Böcüzade, a.g.e., s.32.

³⁶ Demir, a.g.m., s. 10.

Allahu azimü’ş-şanın sanie valitetu’llahıı

3. ΚΕΡΕΜΙ ΙΝΑΓΙΕΤΛΕΠΓΙΑΕ ΠΑΤΗΣΑΧΗΜΗΖ
ΣΕΒΚΕΤΛΟΥ

Keremi inayetleriyle patişahimiz şevketlü

4. ΑΠΤΟΥΑΜΕΤΖΙΤ ΕΦΕΝΤΙΜΙΖΙΓ ΕΓΓΑΜΗ
ΤΕΒΛΕΤΛΕΡΙΝΤΕ

Abdülmeçid efentimizin eyam-ı devletlerinte

5. ΒΕ ΑΡΧΙΕΡΕΑΣΗΜΙΖ ΚΥΡΙΟΣ ΚΥΡ ΜΕΛΕΤΙΟΣ
ΕΦΕΝΤΙΜΙΖΙΓ

Ve arhierasımız Kyros Kyr Meletios efentimiziıı

6. ΒΑΚΤΕΝΤΑ ΤΖΟΥΜΑΕ ΟΡΘΟΔΟΓΟΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΑΡΗΙΓ

Vaktinde cümle Ortodoks Hıristianlarııı

7. ΙΜΤΑΤ ΒΕ ΓΑΙΡΕΤΛΕΡΙΠΛΕ 1857 ΜΑΙΟΥ 5
ΤΑΡΙΧΙΝΤΕ

İmtat ve gayretleri ile 1857 mayu 5 tarihinte

8. ΜΙΓΣΛΙ ΧΑΤΖΙ ΝΙΚΟΛΑ ΒΕ ΡΟΔΟΣΟΥ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΣΟΥΛΗΝΑΣ

Miysli Hacı Nikola ve Rodoslu Andreas Soulinas

9. ΟΥΣΤΑΛΑΡΤΑΝ ΤΕΜΕΛΙ ΚΟΝΟΥΛΟΥΠΙ 1858 ΜΑΙΟΥ
20 ΤΑΡΙΧΙ

Ustalartan temeli konulup 1858 mayu 20 tarihi

10. ΜΕΡΧΟΥΜ ΧΑΤΖΗ ΝΙΚΟΛΑ ΟΥΣΤΑ ΒΕΦΑΤ
ΕΤΤΙΚΤΕ

Merhum Hacı Nikola Usta vefat ettikte

11. 1860 ΣΕΝΕΣΙ ΙΤΖΙΝΤΕ ΑΝΔΡΕΑ ΟΥΣΤΑΤΑΝ ΧΗΤΑΜ

1860 senesi içinte Andrea Ustadan hitam

12. ΠΟΥΛΜΟΥΣΤΟΥΡ

pulmuştur.

Demir’in yapmış olduğu okumaya göre iki yerde imla hatası, bir yerde de 5 rakamının okunmadığı görülmüştür. İmla hatasında cümle ya da kelimenin anlamı değişmemektedir. Birinci satırın sonundaki ‘evvel’ kelimesinde; lamda harfinin hemen sağında alfa harfinin olduğu görülmektedir. Buna göre kelime *evvel* değil *evvela* olması gerekmektedir. Yine 7. Satırda *Mayus taribinde* değil *Mayu 5 taribinde* olarak okunması, yani 5 rakamının ilave edilmesi gerektiği görülmektedir. Çok önemli olmasa da 9. Satırda da buna benzer biçimde *Mayus* değil, sadece *Mayu* olması gerekmektedir. Çünkü kelimenin sonunda sigma harfi bulunmamaktadır. Bunların dışında kitabenin okunuşuna ilave edebileceğimiz veya değiştirebileceğimiz başka bir yeri bulunmamaktadır. Demir’in makalesinde açıklaması yapılan diğer kitabelerin

fotoğrafının verildiği, ama Aya Yorgi Kilisesi kitabesinin fotoğrafının yer almadığı görülmüştür. (Resim-1)

Diğer bir yapı kitabesi de Hasan Çoban evinde yer almaktadır. Bu kitabe oldukça sade olup, muhtemelen evin banisi olan ustadan bahsetmektedir. Taş üzerine yazılan ve Turan Mahallesi, Leylak Sokak'taki Hasan Çoban Evi'nin batı duvarında yer alan dört satırlık Karamanlıca kitabede;

1. 1897 TE MAI 8 22 TE
1897te Mayu 22 te
2. ΠΕΦΑΤ ΕΤΤΙ ΡΑΧ
vefat etti rah
3. ΜΕΤΛ 8 ΝΙΚΟΛΑ Κ 8
metlu Nikola Ku
4. ΛΑΚΜΑΝ ΟΓΛ 8
lakman oğlu

Yazılıdır. Kitabe mermer üzerine satırlar pafta içerisinde, kabartma olarak yazılmıştır. Herhangi bir süslemesi bulunmamaktadır. Kitabede adı geçen *Nikola Kulakmanoğlu* isimli şahsın muhtemelen evin sahibi ya da yapanı, yani banisi olduğu tahmin edilmektedir. Kitabe evin batı duvarında göz hizasına gelecek biçimde, duvarın bir parçası olarak kullanılmıştır. Bu durumda kitabenin ikinci bir kullanımında yani sonradan konularak yapı taşı olarak işlev görmesi ihtimali azalmaktadır. Dolayısıyla burada adı geçen şahıs muhtemelen evle ilgisi bulunup, evin yapım tarihinden önce ölmüş olmalıdır. Dolayısıyla ev 1897 yılından sonra yapılmıştır.³⁷ (Resim-2)

Yapı kitabelerinin dışında kalan Karamanlıca yazılmış mezar taşlarından ilki, 2.12.2003 envanter numarası ile kayıtlıdır. Müzenin arka bahçesinde teşhirdedir. Çok kaliteli olmayan yerel bir taş üzerine kazınarak yazılmıştır. Mezar taşı süslemesiz, sadedir. Yazı oldukça düzgün görünmektedir. Ancak tarih kısmının yer aldığı taban kısmı kırık ve parçası eksiktir. Yunan harfleriyle Türkçe 12 satır yazılmıştır. Yazılışı ve okunuşu şu şekildedir;

1. ΦΙΛΟΣ ΟΓΛ 8 ΧΑ ΝΙΚΟΛΑ
Filos oğlu Ha(cı) Nikola
2. ΙΣΜΙ ΠΕΤΕΡΙΜ
İsmi pederim
3. ΧΟΧΡΙΣΤΟ ΚΕΝΤΝΑΜΗΜ
Ho Hırısto kendi namım
4. ΤΙΓΙΝΕ ΑΧΙΡ ΖΟΧ ΠΙΕΤΙΜ
Dinle ahir sohbetim

³⁷ Demirci, a.g.e., s.60.

5. ΗΑΣΗΛΗ ΒΕΡΜΙΣΑΜ
Hasılı vermisam
6. Π ΞΧΑΚΕ ΤΖΑΝΗΜ
Bu hake canım
7. ΓΙΑΝΗΜΤΑ ΚΑΡΤΕΣΙΜ
Yanımda kardeşim
8. ΣΑΒΑ ΜΕΗΜΑΝΗΜ
Sava mihmanım
9. ΓΙΜΠΕΣΕ ΒΑΡΗΝΤΖΑ
Yimbese varınca
10. ΣΙΝΙ ΧΙΘΑΜΗΜ
Sene Hitamım
11. ΣΟΚ ΣΑΤ ΣΜ Π ΣΚ ΣΡ...
Sokuldum bu kur...[satırın bu kısmı kırık ve parçası eksik]
12. ΕΜΠΙ ...
Emri...[buradan itibaren mezar taşının alt kısmı kırık ve parçası eksik]

Bu mezar taşının satırları yerel bir taş üzerine kazıma olarak yazılmış olduğundan zaman ve tabiat şartlarının etkisiyle bazı yerleri yıpranmış ve okunmasında güçlükler çekilmiştir. Bazen tam anlaşılamayan kelimelerle karşılaşmıştır. Belki de üzerine yazılırken kullanılan malzemenin yerel taş olmasından dolayı (çabuk dökülmesi, erimeye başlaması gibi) taşın yıpranmasında payı bulunmaktadır. Mezar taşı yirmibeş yaşında vefat eden *Hacı Nikola'nın oğlu Hırsto* isimli kişiye aittir. *Yanımda kardeşim, Sava mihmanım* satırlarından Sava ya da Saba isimli bir kardeşinin yanına gömüldüğünü anlıyoruz. (Resim-3)

Karamanlıca yazılmış mezar taşlarından ikincisi, 2.13.2003 envanter numarasında kayıtlı olup, alt kısmı kırık ve parçası eksiktir. Yunan harfleriyle 16 satır Türkçe yazılıdır. Etrafı S kıvrımlı yaprak motifleriyle çerçevelemiş olup, üstte; sağında ve solunda döneminin yaygın motiflerinden güvercin kabartmaları ile bunların ortasında bir saksıdan dağılan Barok çiçek demeti vardır. Yazı çok düzgün biçimde ve kazıma olarak mermer zemine yazılmıştır. Yazılışı ve okunuşu şu şekildedir;

1. ΧΑΒΑΤΖΕ ΖΑΤΕ ΣΙΟΧΡΕΤΙΛΕ
Abacı zade söhretiyle
2. ΜΟΥΦΤΕΧΙΡΤΙΜ ΠΙΡ ΖΕΜΑΝ
Müftehirdim bir zaman
3. ΣΑΝΙΕ ΡΟΥΤΠΕΣΙΝΙ ΙΧΡΑΤΖ
Sani rütbesini ihraç
4. ΙΛΕ ΑΛΜ ΠΣΤ ΠΜ ΣΕΡΕΦ

İle almıştım şeref

5. ΕΛΛΙ ΟΥΤΖ ΓΙ ΙΙΛ ΜΕΣΚΕΝΙΜ

Elli üç yıl meskenim

6. ΟΛΤ 8 ΜΟΥΒΑΚΑΤΤ ΙΙΡ ΤΖΕΧΑΝ

Oldu muvakadder cihan

7. ΠΕΛΤΕΙ ΣΠΑΡΤΑ ΤΑ ΤΕΡΛΕΡ

Belde-i Sparta da terler

8. ΙΚΕΝ ΠΙΡ ΧΑΝΕΤΕΝ

İken bir haneden

9. ΡΕΦΚΙΛΕ ΠΑΙ ΚΕΤΑΓΙ ΙΙ ΕΙΛΕΤΙΜ

Refkile payi ketay eyledim

10. ΧΟΣΝΟΥΤ ΧΕΠ

Hosnut hep

11. ΤΑΡ ΟΥΠΑΚΑΤΑ ΜΟΥΚΙΑΦΑΤ

Tar upakata mükafat

12. ΕΙΛΕΓΙΕ ΟΛ ΜΟΥΣΤΕΑΝ

Eyleye ol müstean

13. ΙΠΡΕΤ ΑΛ ΖΑΙΡ ΚΙΟΡΟΥΠΙ

İbret al zahir görüp

14. Π ΙΙΡ ΖΕΜΙΝΤΕ ΤΖΙΣΜΙΜΙ

Bir zeminde cismimi

15. ...ΙΚΕΝ ΦΑΝΙ ΤΟΥΝΓΙΑΤΑ

...iken fani dünyada [satırın baş kısmı kırık ve parçası eksik]

16.... ΙΠΡΕΤΛΕ ΣΙΑΝ

...İbretle sen [buradan itibaren mezar taşının alt kısmı tamamen kırık ve parçası eksiktir]

Isparta'da 53 yaşında öldüğü anlaşılan bu kişinin mezar taşındaki yazılar düzgün bir mermer zemin üzerine itinayla yazılmıştır. Yazıların tereddütlü bir yeri olmayıp tümü net olarak okunabilmektedir. Satırlarda geçen *refkile payi ketay eyledim ve Tar upakata mükafat* kelimelerinin Hıristiyanlıkla bir ilgisinin olması muhtemeldir. (Resim-4 ve 5)

Üçüncü mezar taşı zor alım yöntemiyle Ocak 2013 Ayı içerisinde müzeye getirilmiş olup mahkemesinin bitimine müteakip envanter numarası verilmekte olduğundan henüz envanter numarası almamıştır. Mermer mezar taşının ise üstünde; sağında ve solunda döneminin yaygın motiflerinden olan Barok stilinde perde kabartmaları ile bunların ortasında Barok saksı ile içinden çıkan güllerin yer aldığı görülmüştür. Mezar taşının kırık ve eksik parçasının olmadığı görülmektedir. Mezar

taşının etrafını ikili saç örgüsü biçiminde bir kabartma motifi çerçevelemektedir. Mezar taşının dokuz satır halinde kabartma olarak yazıldığı, 1893 tarihinde vefat eden Kayserili bir Rum vatandaşa ait olduğu anlaşılmaktadır. Taş kırıksızdır. Yazılışı ve okunuşu şöyledir;

1. ΖΙ ΓΙΑΡΕΤΤΕΝ Μ ΣΡΑΤ ΧΕΜΑΝ ΤΟΒΑΤΙΡ
Ziyaretten maksat hemen duadır
2. ΠΟΥΚΟΥΝ ΠΑΝΑ ΙΣΕ ΓΙΑΡΙΝ ΣΑΝΑΤΙΡ
Bugün bana ise yarın sanadır
3. ΚΑΙΣΕΡΙΝΙΓΓΙ ΕΡΚΙΛΕΤ ΝΑΧΙΓΓΕΣΙΝΤΕΝ
Kayseri'nin Erkilet Nahiyesi'nden
4. ΜΕΡΧ ΣΜ ΧΑ ΣΙΝΑΝ ΟΓΛΟΥ ΙΟΡΔΑΝΗΓΓΙ
Merhum Ha(cı) Sinan oğlu Yordanenin
5. ΕΧΛΙ ΧΑ ΕΛΙΣΑΒΕΤΙΓΓΙ ΖΙΚΡΙ ΤΑΓΙΜΕΣΙ
Ehli(zevcesi) Ha(cı) Elizabetin zikri daimesi
6. ΙΤΖΙΝ ΕΒΛΑΤΙ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣΗΓΓΙ
İçin evladı Haralampesese
7. ΑΤΙΓΕΓΓΙ ΑΧΙΡΙΣΙΤΙΡ
Atikeyi (Evveli) Ahiresidir (sonrasıdır)
8. ΤΕΒΕΛΛ Σ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙ Σ 20
T 1818 Septemriu (Ekim) 20
Tevellüt (doğum) 1818 Septemriu (Ekim) 20
9. ΙΡΤΙΧΑΛ 1893
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙ Σ 20 1893
İrtihal (ölüm) 1893 Septemriu (Ekim) 20

Mezar taşı düzgün sathlı bir mermer üzerine yazılmış olup, tüm kelimeler net olarak okunmakta ve yazıların okunmasında herhangi tereddüt bulunmamaktadır. (Resim-6 ve 7) Bu mezar taşının *Ziyaretten maksat hemen duadır, bugün bana ise yarın sanadır* biçiminde başlayan ilk iki satırını İslami mezar taşlarında da sıkça görmekteyiz. İslami mezar taşlarının çok daha eski tarihli olanlarında da bu satırlar geçmektedir. Bu satırların yazılı olduğu İslami bir mezar taşı yine müzenin arka bahçesinde teşhirdedir. Mezar taşı 3.15.2003 envanter numarasında kayıtlıdır. Bu İslami mezar taşı kireç taşı üzerine kabartma olarak Arapça Harflerle yazılmıştır. Taş tek yönlü olup, üst kısmında Rumi bitkisel süslemeler vardır. Mezar taşında;

- 1- Hüv'e-l Baki
- 2- Ziyaretten murat olan duadır
- 3- Bugün bana ise yarın sanadır
- 4- Merhum ve mağfur el muhtaç ila rahmet

5- ül Gafur Remzeddin Zade

.....
Yazıları vardır. (Resim-8)

Her iki mezar taşında da başlangıç satırlarının aynı olduğu, Karamanlı Rumlarının İslami kültürden çok şey aldıkları veya oldukça benzeştikleri görülmektedir. Buna karşılık bugüne kadar epigrafların yaptıkları çeviriler dikkate alınırca Yunanca yazılı Yunan mezar taşlarında bu gibi satırlara rastlanılmamaktadır. Müzenin arka bahçesinde teşhirde olan Yunanca yazılı bir Yunan mezar taşında ΣParta kelimesin ve Latin harfleriyle yazılı olan 1887 Maio 24 tarihinin okunabildiği görülmektedir. Diğer satırlarının okunabilmesi için Yunancanın bilinmesi gerekmektedir. (Resim-9 ve 10)

Sonuç

Aynı tarihlerde Yunan Harfleriyle yazılmış olan Yunan mezar taşları ile bunların dışında kalan Karamanlıca mezar taşlarında hem dil olarak hem de kültür olarak farklılıkların bulunduğu aşikârdır. O zaman Yunan Harfleriyle yazı yazan iki ayrı topluluk bulunmaktaydı. Burada Karamanlıca yazı yazan topluluğun İslam kültürünü şeklen de olsa benimsemiş oldukları anlaşılmaktadır. Ve beş Karamanlıca kitabe karşılık aynı tarihlerde bir Yunanca kitabenin bulunması, Karamanlıca yazı yazan Rum topluluğun Isparta ve çevresinde çok daha fazla yoğunlukta olduğu gibi bir sonuca varmamız konusunda oldukça kuvvetli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, her iki Gayrimüslim topluluğun farklı dilleri konuşmasının nedenini açıklamak oldukça zor olmaktadır.

Isparta'da bulunan mezar taşları ile Hasan Çoban evindeki kitabenin başka illerde karşılaşılmayan önemli bir yönü de U harfinin OY olarak gösterilmeyip bunun 8 biçiminde, I harfinin ise III olarak gösterilmesidir. Karamanlıca kitabelerden bahseden kaynaklarda bu harflerle karşılaşılmamıştır.

Kaynaklarda sayılan illerle beraber Isparta'nın Karaman Bölgesi içerisinde olması, ister istemez Karamanoğlu Mehmet Bey'in 15 Mayıs 1277 tarihinde yayınlamış olduğu *Şimden girü biç kimesne kapuda ve divanda ve mecâlis ve sayranda Türkî dilinden gayrı dil söylemeye dediği meşhur fermanını* akla getirmektedir. Ancak Fuad Köprülü'nün *Eğer Türkçe eskiden beri devlet işlerinde hiç kullanılmamış olsa, böyle bir teşebbüste bulunulması imkânsız olurdu* diyerek Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçeyi ilk defa devlet dili yaptığı düşüncesine ise şüpheli yaklaştığı söylenmektedir.³⁸ Demek oluyor ki Fuad Köprülü'nün görüşü doğrultusunda Karamanoğlu Mehmet Bey Fermanı'ndan önce de Devlet dilinin Türkçe olduğunu söyleyebiliriz.

Karamanlıca yazıtların genellikle 19. yüzyılda yazılmış olduğu dikkati çekmektedir. Çok daha eski tarihli Karamanlıca kitabelere rastlanılmamıştır. Bu konu da oldukça ilginçtir. Tanzimat Döneminde Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunlukta olduğu ve Türkçeyi sadeleştirmek amacıyla bu dönemde bazı çalışmalara başlandığını görmekteyiz. 19. yüzyılda rüştiyelerin eğitim programlarında Türkçe öğretimi ana dil olarak yerini aldığı belirtilmektedir.³⁹ Karamanoğlu Mehmet Bey'in fermanı ile

³⁸ Aliye Uslu Üstten-Yasemin Uzun, "Türk Eğitim Sisteminde Türkçenin Yeri ve Önemi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, S. 3, Ankara. 2010, s. 944.

³⁹ Üstten - Uzun, a.g.m., s. 945.

Tanzimat Dönemi'ndeki öğretim kanununun Karamanlı Rumlarının Türkçe konuşmalarında ve meramlarını Türkçe yazarak anlatmalarındaki rolü mutlaka büyük olacaktır. Bu Gayrimüslim topluluklar, yıllarca Müslümanlarla beraber yaşamaları sonucunda İslami gelenek ve göreneklere benimsemiş ve aynı anlayışla hareket etmiş olabilirler. Ama hala Isparta Müzesi'nde bulunan ve yukarıda açıklaması yapılan Yunan mezar taşından, Anadolu'da aynı yıllarda sayısı az da olsa yine aynı yerleşim yerlerinde ikamet eden, Yunanca konuşan ve Yunanca yazan bir topluluğun da olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Hal böyle olunca aynı bölgede Yunanca konuşan ve yazan Gayrimüslimlerin kimlikleri ile Karamanlının yazan ve Türkçe konuşan Gayrimüslim Rumların kimlikleri konusunda daha fazla araştırma yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu konuda dilbilimciler, tarihçiler gibi konuyla ilgili tüm araştırmacılara büyük görevler düşmektedir.

Kaynakça

- ANZERLİOĞLU, Yonca, "Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 51, s. 171-188.
- AYDIN, Mehmet, "Türk Ortodoks Hıristiyanları ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Kuruluşu", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 8, Konya, 2009, s. 7-22.
- BALTA, Evangelia, "Karamanlının Kitaplarının Dönemlerine Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması", *Müteferrika Dergisi*, Sayı 13, Yaz, İstanbul, 1998, s. 3-19.
- BALTA, Evangelia, "Karamanlının Kitaplarının Önsözleri", Çev. H. Milas, *Tarih ve Toplum*, S. 74, 1990, İstanbul, s. 18-20.
- DEMİR, Necati, "Türkiye'de Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabeler ve Karamanlı Türklerinin Dili", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, S.2, München, 2010, s. 3-23.
- DEMİRCİ, Doğan, *Isparta Evleri*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, no:7, Isparta, 2011.
- ECKMANN, Janos, "Anadolu Karamanlı Ağzlarına Ait Araştırmalar", *I. Phonetica*, AÜDTCFD, S. 8, Ankara, 1950, s. 165-200.
- ERÖZ, Mehmet, *Hıristiyanlaşan Türkler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 1983.
- EYİCE, Semavi, "Sallaville, Sévérien – Eugène Dalleggio, Karamanlidika, Yunan Harfleri ile Türk Dilinde Basılmış Kitapların Analitik bibliyografyası 1", 1584-1850", *Belleken*, C. 16, S. 102, TDK, Ankara, 1962, s. 369-374.
- HAZAR, Mehmet - ÖZDEM, Oğuz, "Grek Asıllı Karamanlı Türkçesi'nin Kullanımı Üzerine", Ed: Prof. Dr. Atabey Kılıç-Sibel Üst, *Turkish Studies*, S.3/6, Ankara, 2008, s.337-353.
- KAHYA, Hayrullah - KILIÇARSLAN, Mustafa, "Karamanlının İ/E Meselesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2 / 8, 2009, s. 201-211.
- KAHYA, Hayrullah, "Grek Harfli Osmanlı Türkçesi Bir Eser: İspat-ı Mesihî Üzerinde Dil İncelemesi", *Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.
- KAHYA, Hayrullah, "Karamanlının Bir Esere Göre Arapça ve Farsça Kelimeler", *Turkish Studies*, S. 3/3, İstanbul, 2008, s. 480-501.

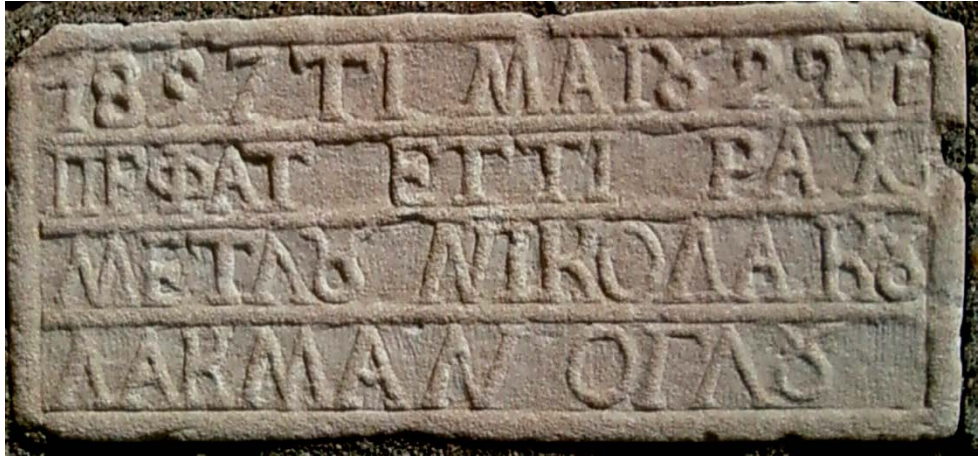
- KAHYA, Hayrullah, "Yonca Anzerlioğlu, Karamanlı Ortodoks Türkler, Phoenix Yayınları, Ankara 2003, 376 s.", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 1/4, İstanbul, 2008, s. 648-652.
- KAHYA, Hayrullah – KILIÇARSLAN, Mustafa, "Yunanca–Osmanlıca/Karamanlıca Bir Sözlük: Leksikon Ellinoturkikon", *Turkish Studies*, S. 4/4, İstanbul, 2009, s. 725-742.
- KOURTİDİS, Aristotelis, "Küçük Asyalıların Dili ve Öğrenme Tutkusu", Çev. Ari Çokona, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Ağustos 2009, S. 188, İstanbul, s. 1-33.
- PEKAK, Sacid, "Kappadokya'da Post-Bizans Dönemi Dini Mimarisi1: Nevşehir ve Çevresi", *Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara, 1998, s. 1-45.
- STATHİS, Pinelophi - BERKOL, Bülent, "Karamanlıca Kaynakça", *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 11, İstanbul, 1989, s. 57.121-60.124.
- ÜSTTEN, Aliye Uslu – UZUN, Yasemin, "Türk Eğitim Sisteminde Türkçenin Yeri ve Önemi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 30, S. 3, Ankara. 2010, s. 939-954.

FOTOĞRAFLAR

Resim-1: Aya Yorgi Kilisesi'nin kitabesi.

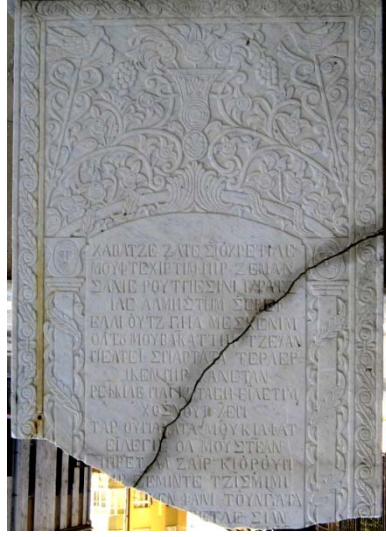

Resim-2: Hasan Çoban evinde bulunan kitabe.

Resim-3: 2.13.2003 Envanter nolu mezar taşı.

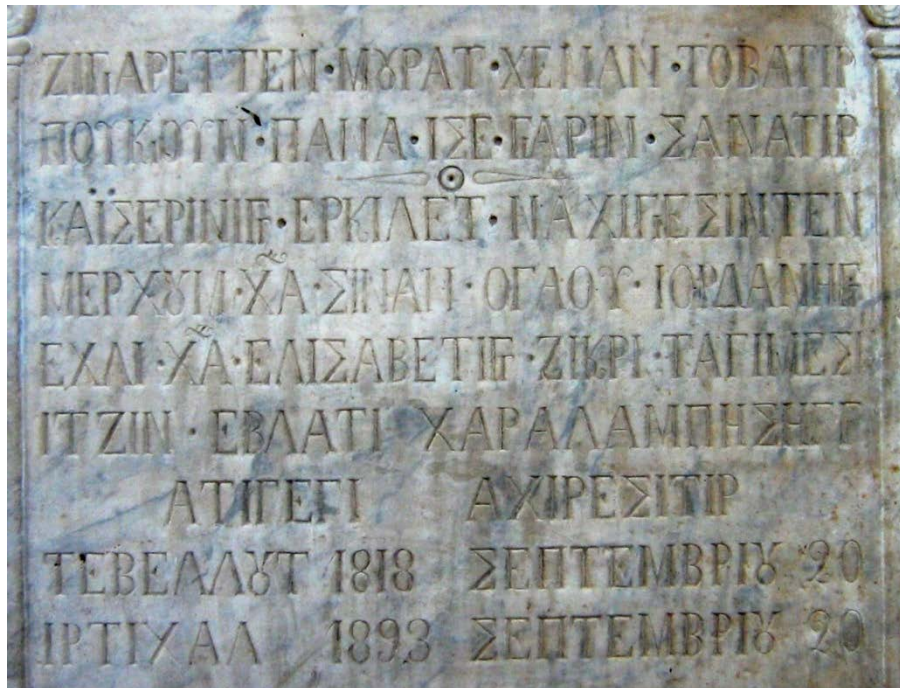
Resim-4: 2.12.2003 Envanter nolu mezar taşı.

Resim-5: 2.12.2003 Envanter nolu mezar taşının yazısından detay görünüm.

Resim-6: Mezar taşı.

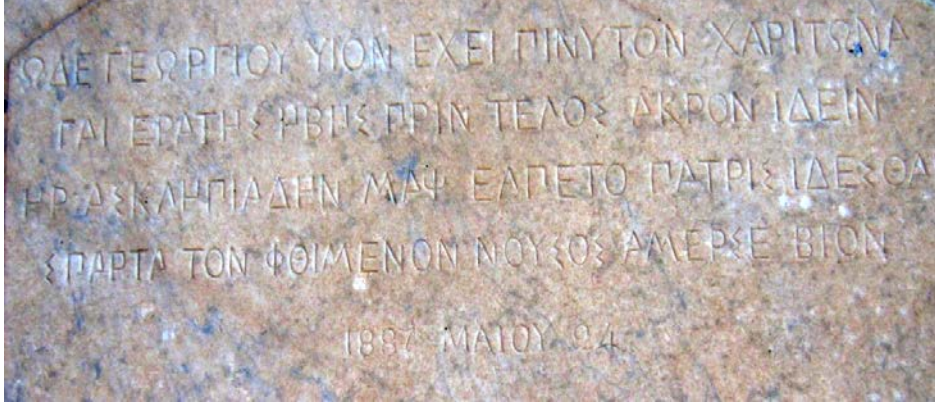
Resim-7: Mezar taşının detay görünümü.

Resim-8: 3.15.2003 Env. nolu mezar taşı.

Resim-9: 2.14.2003 Env. Nolu mezar taşı

Resim-10: 2.14.2003 Envanter nolu Yunanca mezar taşının yazısından detay görünüm